verilen bilgiye göre yirmi dokuz Mushaf-ı şerif ve Bağdat'ta iki medresenin kitâbesini yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Âlî, *Menâkıb-ı Hünerverân* (nşr. İbnülemin Mahmud Kemâl), İstanbul 1926, s. 18, 23; Suyolcuzâde Mehmed Necîb, *Devhatü'l-küttâb* (nşr. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1942, s. 9; Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn* (nşr. İbnülemin Mahmud Kemâl), İstanbul 1928, s. 288; Habîb, *Hatt u Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 54, 274; S. Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, London 1972, s. 216.

 MUHİTTİN SERİN

ABDULLAH b. ERKAM

(عبدالله بن الأرقم)

Abdullāh b. el-Erkam b. Ebi'l-Erkam (Abdi Yeğûs) el-Kureşî ez-Zührî

Hz. Peygamber'in hârici yazışmalarını idare eden sahâbî.

Hz. Peygamber'in anne tarafından akrabasıdır. Mekke'nin fethi sırasında müslüman oldu ve vahiy kâtipleri arasında yer aldı. Bilhassa hükümdarlardan gelen mektupların okunması, saklanması, cevaplarının hazırlanmasında Hz. Peygamber'e hizmet etti ve onun güvenini kazandı. Bundan dolayı Abdullah'ın yazdığı bazı cevabî mektupları Peygamber'in tekrar okutmaya bile lüzum görmediği rivayet edilir. Nitekim bu sadakat ve samimiyetin mükâfatı olmak üzere Hz. Peygamber Hayber ganimetlerinden kendisine elli **vesk*** vermiştir. Diplomatik yazışmaları idare etme görevine Ebû Bekir'in hilâfet yıllarında da devam etti. Halife Ömer tarafından beytülmâl emirliğine (hazine müdürlüğü) tayin edildi. Halife, Abdullah'ın kabiliyet ve doğruluğuna hayran olduğunu, hatta onun kadar Allah'tan korkan birini daha görmediğini söylerdi. Hz. Osman devrinde de bir müddet hazine müdürlüğü yaptı. Daha sonra kendi isteğiyle bu görevden ayrıldı. Yaptığı hizmetlerden dolayı Halife Osman tarafından kendisine verilmek istenen 30.000 dirhemi; bu işi Allah rızası için yaptığını belirterek almadı. Hayatının sonlarında gözlerini kaybeden Abdullah, Hz. Osman'ın halifeliği sırasında (644-656) Medine'de vefat etmiştir.

Abdullah b. Erkam Hz. Peygamber'den hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd, Yezîd b. Katâde ve Urve rivayette bulunmuşlardır. Onun bir hadisi Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde (III, 483; IV, 35) mükerrer olarak yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meġāzî* (nşr. M. Jones), London 1965-66 — Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), II, 721; *Müsned*, III, 483; IV, 35; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ġābe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 172-174; Zehebî, *Aʿlâmü'n-nübelâʾ*, II, 482-483; İbn Hacer, *el-İṣâbe*, Kahire 1328, II, 273; M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1981, I, 184-185; M. Mustafa el-A'zamî, *Küttâbü'n-Nebî*, Riyad 1401/1981, s. 76-78; "Abdullah b. Erkam", *İTA*, II, 225.

 İSMAİL L. ÇAKAN

ABDULLAH b. ES'AD

(عبدالله بن أسعد)

(bk. YÂFİÎ).

ABDULLAH EYYÛBÎ

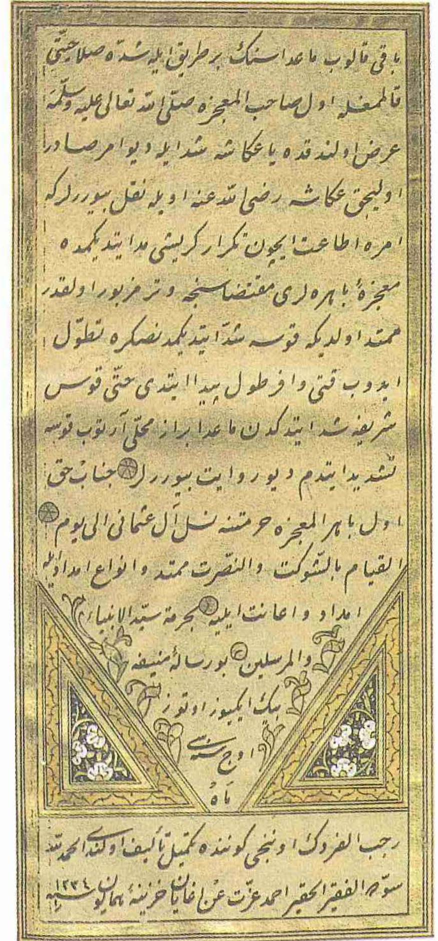
(ö. 1836)

Osmanlı kıraat ve nahiv âlimi, reîsülkurrâ.

İstanbul'un Eyüp semtinde doğdu ve orada yetişti. Babası Mehmed Sâlih Efendi'dir. Sarf ve nahiv ilimlerini devrinin meşhur âlimlerinden, tefsir ve hadis ilimlerini de Şeyhülislâm Hamîdîzâde Mustafa Efendi'den tahsil ederek icâzet aldı. Bir ara Gelenbevî İsmâil Efendi'nin derslerine de devam etti ve ondan Kirmastili Yûsuf Efendi'nin usûl-i fıkha dair *el-Vecîz* adlı eserini okudu. İbrâhim Efendi ve Sâlih Efendi gibi kıraat âlimlerinden **kıraat-ı seb'a*** ve **aşere***'yi öğrendi. Eyüp Sultan Camii başimamlığı ve Sultanahmet Camii vâizliği yaptı. Nakşibendî şeyhlerinden Murad Buhârî Dergâhı Şeyhi Mehmed Efendi'ye intisap eden Abdullah İstanbul'da vefat etti ve Eyüp'te Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin ayak tarafındaki pencere kenarına defnedildi.

Kıraat ve tefsir çalışmalarının yanı sıra şerh ve tercüme faaliyetlerinde de bulunan Abdullah'ın, sayısı yirmi dokuza varan eserlerinin önemlileri şunlardır: **1.** *Tefsîru Sûreti'l-Feth.* **2.** *Şerhu Mîzâni'l-ḳurrâʾi'l-ʿaşere.* **3.** *İkāzu'l-kurrâʾ.* **4.** *Levâmiʿu'l-bedr.* İmam Şâtıbî'nin Kur'an âyetlerinin sayısı hakkındaki *Nâzımetü'z-zehr* adlı kasidesinin şerhidir (Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi, nr. 27). **5.** *Hediyyetü'l-huccâc.* Türkçe küçük bir hac rehberidir (Süleymaniye Ktp., Tırnovalı, nr. 1844/3; Kasidecizâde, nr. 254). **6.** *Muharrem Tekmilesi.* Molla Câmî'ye ait *Kâfiye* şerhine Tokatlı Muharrem Efendi tarafından yazılan eksik bir hâşiyenin "bedel" bahsinden itibaren aynı tarzda tekmilesi olup 1259, 1266, 1274 ve 1283 tarihlerinde İstanbul'da basılmıştır. **7.** *Âdâbü'l-müsâfirîn.* Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin menkıbeleri ve türbesinin ziyareti sırasında riayet edilecek hususlar hakkındadır. **8.** *Tezkiretü'r-rumât.* Okçuluğun fazileti hakkındaki kırk hadisin tercümesidir (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Hazine, nr. 1418). Eser, Mustafa Kâni Bey'in *Telhîsu Resâili'r-rumât* (İstanbul 1263) adlı kitabının mukaddimesinde yer almaktadır. **9.** *Terceme-i Âdâb-ı Tarîk-ı Nakşibendî* (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi, nr. 1275). **10.** *Şerḥu'l-İẓhâr* (*Fevâtiḥu'l-eẕkâr*). 1282 ve 1309 tarihlerinde İstanbul'da basılmıştır. **11.** *Ebû Eyyûb-i Ensârî'den Mervî Hadislerin Şerhi ve Tercümesi* (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 203).

Abdullah Eyyûbî'nin *Tezkiretü'r-rumât* adlı eserinin tezhipli son sayfası (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi, nr. 1418)

BİBLİYOGRAFYA :

Sicill-i Osmânî, III, 396; *Hediyyetü'l-ʿârifîn*, I, 489; *Osmanlı Müellifleri*, I, 379-381; Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn*, Dımaşk 1376-80 / 1957-61 → Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), VI, 123; Karatay, *Topkapı-Türkçe Yazmalar*, I, 66, 625; Ö. Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, İstanbul 1974, II, 738-739; Özege, *Katalog*, IV, 1974; Serkîs, *Muʿcem*, II, 1621.

 ALİ TURGUT

ABDULLAH b. FAYSAL

(عبد الله بن فيصل)

Suûdî ailesinden iki defa iktidara gelen Vehhâbî emîri

(bk. SUÛDÎLER).

ABDULLAH b. FERRÛH

(عبد الله بن فروخ)

(bk. İBN FERRÛH).

ABDULLAH b. HAMDÂN

(عبد الله بن حمدان)

Abdullāh b. Hamdân b. Hamdûn b. Ebi'l-Heycâ' (ö. 320 / 932)

Hamdânîler hânedanının kurucusu.

Tağlib kabilesine mensup olan ve hânedana adını veren Hamdân b. Hamdûn, 259'dan (873) itibaren Musul ve çevresinde cereyan eden siyasî olaylarda gösterdiği başarı ile Abbâsî hilâfeti nezdinde itibar kazanmış, bu sayede oğulları da devletin yüksek kademelerine tayin edilmiştir.

Hamdân'ın ikinci oğlu olan Abdullah, 901'de halifenin hizmetine girdi. Üç yıl sonra Karmatîler'le yapılan savaşta ağabeyi Hüseyin'in maiyetinde askerî kabiliyetini ortaya koydu; bunun üzerine Musul valiliğine tayin edildi (293 / 905-906). Bu sırada Muhammed b. Bilâl'in kumandasında isyan eden Hezbânîler'e karşı gönderildi ve çetin mücadeleler sonunda onları itaat altına almayı başardı. Ağabeyi Hüseyin'in halifeye karşı isyanı sırasında halife kuvvetleri arasında yer aldı ve ağabeyini esir alarak itibarını arttırdı. 301'de (913-14), bilinmeyen bir sebeple Musul valiliğinden azledilince isyan ederek Musul'u zorla ele geçirmeye kalkıştıysa da başarılı olamadı ve halifeden aman dilemek zorunda kaldı. Halife Muktedir-Billâh onu affetti, hil'at giydirdi ve ertesi yıl yeniden Musul valiliğine getirdi. 303'te (915-16) Hüseyin tekrar isyan edince Hamdânî ailesi mensupları hapsedildi; ancak Abdullah kısa bir süre sonra serbest bırakıldı.

Abdullah b. Hamdân'ın 919 yılında Sâcoğulları'ndan Yûsuf b. Ebü's-Sâc'ı Erdebil yakınlarında yakalaması üzerine, Hamdânîler tekrar eski itibarını kazandı. Önce Dînever valiliğine tayin edilerek Horasan yolunun emniyetini sağlamakla görevlendirildi. 925'te üçüncü defa Musul valiliğine tayin edildi. Musul'da Hamdânî hâkimiyeti böylece kesinlikle kurulmuş oldu. Vali ve hilâfet ordusunun kumandanı sıfatıyla önemli bir mevki sahibi olan Abdullah, Musul ve çevresinde devamlı karışıklıklar çıkaran Bedevîler'i itaat altına alarak bölgede sükûneti sağladı.

Karmatîler'e karşı verilen mücadelede önemli bir rol oynayan Abdullah, bir süre sonra halife tarafından hac yollarının korunmasıyla görevlendirildi. Hac dönüşü, Karmatîler'in âni bir baskınına uğradı ve büyük kayıplar verdi. Kendisi de dahil yüzlerce kişi esir edildi. Basra ve Hûzistan'a sahip olmak isteyen Karmatî reisi Ebû Tâhir, halife nezdinde yardımcı olmasını istediği Abdullah'ı iyi karşıladı ve görüşmelerde aracılık yapması için esirlerle birlikte onu da serbest bıraktı. Halife ile Karmatîler arasında anlaşma sağlanamayınca Ebû Tâhir yine âni bir baskınla Kûfe'yi ele geçirdi (Kasım 927). Bir ay sonra Kûfe yakınlarında yapılan savaşı da Karmatîler'in kazanması, Bağdat'ta büyük bir telâşa sebep oldu. Halife, Mûnis el-Hâdim kumandasında 40.000 kişilik bir orduyu Karmatîler'e karşı gönderdi. Abdullah'ın da katıldığı bu ordu Bağdat yakınlarındaki Akarkuf mevkiinde Karmatîler'le savaşa girişti; ancak her iki taraf da ağır kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kaldı.

Hayatının son yıllarında Abdullah da merkezdeki siyasî mücadelelere katıldı. Halife üzerinde büyük nüfuz sahibi olan Mûnis'e karşı girişilen harekette onun saflarında yer aldı. Muktedir-Billâh'ın tahttan indirilerek Kāhir-Billâh'ın halife olmasında da rol oynadı. Nihayet Bağdat'ta, birbirini takip eden karışıklıklar sırasında öldü.

Hamdânîler'in gerçek kurucusu olan Abdullah, iyi bir kumandan ve değerli bir idareci idi. Hayatının büyük bir kısmı savaş meydanlarında geçtiği için Ebü'l-Heycâ (muharebeler babası) unvanı ile anılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Arîb b. Sa'd, *Ṣılatü't-Tārîḫi't-Ṭaberî* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1960-70 → Beyrut, ts. (Dâru Süveydân), s. 11 vd.; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 → Beyrut 1399 / 1979, VII, 538-539; VIII, 91-93, 200-206, ayrıca bk. *İndeks*; M. Canard, *Histoire de la dynastie des H'amdânides de Jazîra et de Syrie*, Paris 1951, s. 377-404; a.mlf., "Ḥamdānids", *EI²* (İng.), III, 126-131; M. Th. Houtsma, "Abdullâh", *İA*, I, 31-32.

 HAKKI DURSUN YILDIZ

ABDULLAH HAMDİ BEY

(1832-1899)

Meşhur Türk hattatı.

İstanbul'un Kuruçeşme semtinde doğdu. Sadrazam Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın torunu, II. Sultan Mahmud'un Istabl-ı Âmire Müdürü Mehmed Bey'in oğludur. İlk tahsilini Beşiktaş'ta Kapuağası mektebinde yaptı. Sülüs ve nesih yazılarını bu mektebin hat hocası Hâfız Mehmed Efendi'den öğrenerek icâzet aldı. Daha sonra Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin talebesi oldu. On yedi-on sekiz yaşlarında Sadâret Mektûbî Kalemi'nde kâtip olarak memuriyete başladı. 1877'de Şevki Efendi'nin ölümünden sonra padişah iradesiyle Menşe-i Küttâb-ı Askerî yazı hocalığına tayin edildi. Yine padişah iradesiyle kendisine reîsü'l-hattâtîn unvanı verildi ve

Abdullah Hamdi Bey tarafından yazılan Hacı Küçük Çeşmesi kitâbesi

